

Rejtőzködő rejtély

Lassan negyedszázada, friss „gyüttmentként” kezdtem ismerkedni választott szűkebb pátriám, új életterem érdekességeivel, értékeivel, jellegzetességeivel. Sok segítséget nyújtott ebben Tüske Emil barátom, aki „bősz” természetbarátként, jól ismerte Biatorbágy tágabb és szűkebb környezetét. Egy alkalommal vele csatangoltunk a Fűzes-patak völgyének déli oldalán húzódó sziklasorok (Százlépcsős, Madár-szirt, Nyakaskő) alján. Miután megnéztük az Országház-kőfejtő csarnokait, egy erdős völgyön indultunk felfelé az Ūrgehegy irányába. Már csaknem felértünk a dombtetőre mikor Emil, az ösvényről letérve az erdő sűrűjébe vágott. A dús aljnövényzeten átverekedve magunkat, egy ritkásabban benőtt platóra, tisztásra értünk, ahol megdöbbentő látvány fogadott bennünket. A kis kiteresedés két oldalát hatalmas, öt-hat méter magas faragott kövekből rakott fal zárta le. A fal közepén boltíves, kőkeretes kapuzat. Felette egy timpanon háromszögének maradványai. A bal szélén tömör kő-mellvédes lépcső vezet fel a fal tetejére, sarkain faragott mellvéd-oszlopokkal. Szájtátva álltam. Emil pedig csak annyit mondott: - Ez a **Hild-pince** -.

Az azóta eltelt évek alatt többször visszatértem ide. Megismertem az Ūrgehegy jellegzetes pincéit, hangulatát, borát, azonban ez az épület nem hagyott nyugodtan. Stílusában, jellegében nem hasonlítható egyetlen régi ūrgehegyi pincéhez sem. Elhelyezkedése is különleges. A dűlők mentén, viszonylag rendezetten sorakozó pincéktől elkülönülve, az Ūrgehegy északi, erdős lejtőjén bújik meg. Alatta a régi elhagyott „Országház-kőfejtő”, mellette, nyugati irányban pedig a volt „Biai-kőbánya”, melyet ma „Lipka-pincéknek” hívnak.

Többször alaposan átvizsgáltam a pincét és környezetét.* A rendkívül nagyméretű, hosszú, félig sziklába vájt pinceüreg két részből áll. Egy nyolc és fél méter hosszú, három méter széles és több mint három méter magas boltozott folyosóból és egy szintén dongaboltozatos, tizenhárom és fél méter hosszú pincehelyiségből, mely öt méter széles és négy méter magas. A falak mentén a sziklából kivájt, hatalmas ászokkő-sávok futnak. A pince félköríves, faragottkő-keretes kapuja felett méretes kőkonzol-csonkok meredeznek ki a falból, és egy faragottkő, fűrészfogas díszítés húzódik a felső perem alatt. Előtte leomlott, összetört faragottkő halom.

Biztosnak látszott, hogy a kapu fölött egy tekintélyes előépítmény volt. Időközben kezembe került egy 1980-as években készült fénykép, mely igazolta gyanúmat. A képen egy szabályos, dór oszlopos, timpanonos klasszicista portikusz** látható, mely mára már eltűnt. A baloldali oszlop mellől, a falhoz simulva indult a pincetetőre vezető lépcső, mely még ma is viszonylag ép állapotban van, mindössze a sarokpihenő oszlopa és a mellvéd egy darabja omlott le. A pincetetőn, sűrű, elvadult aljnövényzet alatt nagyméretű és nagy mennyiségű gondosan faragott, hasáb alakú kötömb, párkánytöredékek, oszloptalapzat hever szétszórva, sejtetve, hogy itt valamikor egy komoly épület állt. Hogy milyen épület, az hamar kiderült, ugyanis a szétszórt kövek alól előkerült egy hatalmas, 80-90 cm átmérőjű, a talajba süllyedt kőhenger, tetején gyűrűs vaspánttal. Ez csak egy szőlőprés hengere lehet. Akkor pedig a szétszórt kövek egy elpusztult présház maradványai. Ezt a feltevést igazolta a pince végén megtalált mesterséges kürtő is. Nyilvánvalóan ezen keresztül eresztették le a kipréselt mustot a hordókba.

További kutakodások után nagyjából kialakult az építmény-együttes eredeti képe. A magas pincefal tetején egy körülbelül nyolc méterszer tíz méteres, kő-mellvédes terasz volt. Erre vezetett fel a már említett lépcső. A terasz mögött állt a présház-épület, melynek hossza legalább tizenöt méter volt, mivel a függőleges mustleeresztő-kürtő közvetlenül a pince hátsó fala mellett ér le. Az épület szélessége hat-nyolc méter lehetett. A szétszórt kőmaradványok valószínűsítik, hogy a présház-

építmény legalább olyan díszes és impozáns volt, mint a pincebejárat portikusza. Sajnos az itt található kőanyagot folyamatosan elszállítják, eltulajdonítják, gyakorlatilag lopják.

Az is nyilvánvalónak tűnt, hogy a pinceépítmény és a helyi kőbányászat szoros kapcsolatban állt valamikor egymással. Feltehetően a pinceüreget egy kibányászott vájatra boltozták rá és az előtte lévő kiteresedés egy bánya-plató lehetett. Közvetlenül mellette, ÉNy-i irányban ereszkedett le a völgybe a kőszállításra és borszállításra is használt út. A kötömböket, faragványokat és oszlopokat nagy valószínűséggel a bánya kőfaragó mesterei készítették.

Természetesen érdekelni kezdett a rejtélyes épület története. Érdeklődtem a biai öregektől, a szőlősgazdáktól. Aki ismerte, vagy tudott róla ezt-azt, többnyire Hidl vagy Hidli-pincének nevezte. Radnai János közlése szerint azonban a háború előtt nem Hidl vagy Hidli, hanem a sváb Hirl-család volt a pince tulajdonosa. Ezt igazolta a Bárdossy-féle biatorbágyi családfa-kutatás is, melyben megtalálható az 1903-ban született Hirl Mátyás neve, azonban Hidl név nem szerepel az anyakönyvekben. A Hirl családot 1946-ban kitelepítették. A gazdátlanul maradt présház-épület még ebben az évben ismeretlen okból kigyulladt és leégett. Időben visszafelé haladva egy 1884-es térkép bizonyága szerint Thoma Mihály tulajdonában állt a pince. A Thoma név számos anyakönyvi bejegyzésben szerepel. A kiterjedt földművelő család több leszármazottja ma is Biatorbágyon él, azonban a pincével való kapcsolatukról a visszaemlékezők nem tudnak.

A történet nyilvánvalóan még korábbra nyúlik vissza. Az építmény stílusában teljességgel elüt a környékbeli pincék jellegétől, valószínűtlen, hogy helyi sváb földművesek építették volna. Leginkább a XIX. század elejének klasszicista építészetét idézi. Így könnyen elképzelhető, hogy története ténylegesen a Hild névhez kapcsolódik.

Hild József e kor egyik legtermékenyebb építésze volt. Számos pesti bérház, középület, budai villa tervét készítette el. Művészettörténész körökben a biai Sándor-Metternich kastélyt is az ő művének tartják. Nyilvánvaló hogy tevékenysége során megfordult azokban a kőbányákban, ahonnan építkezéseihez a követ szállították. Ezek közé tartozott a Biai-kőbánya is. Elképzelhető, hogy látogatásai során megkedvelte a környéket és annak borát is.

A Hild név egy másik szálon is kapcsolatba hozható Biával és a biai kőbányászattal. 1874-ig a bánya a Gerenday-féle Emlékmű és Építési Anyag Rt. tulajdonában volt. Az Rt. elnök-igazgatójának, Gerenday Antalnak pesti lakóházát Hild Károly kőfaragó-mester építette 1856-ban, így valószínű, hogy ő is gyakran megfordult Bián. Az sem lehetetlen, hogy a bányában vezető funkciót töltött be. A két Hild tevékenysége időben egybeesett és építészeti szemléletük is hasonló volt. A pinceépítmény stílusa valószínűsíti, hogy kettejük közt kell keresnünk az első tulajdonost, építtetőt.

Fentiek alapján könnyen érthetővé válik a pince köznyelvben használatos elnevezése is. A régmúlt homályából elősejlő HILD és a mai öregek emlékeiben élő HIRL név keveredéséből állhatott össze a HIDL vagy HIDLI név.

Határozott véleményem, hogy a „Hild-pince” településünk rendkívüli értéke. Védelem alá helyezését, megóvását kötelességünknek érzem. Esetleges rekonstrukciója, felújítása jelentős helytörténeti, turisztikai látványossággal gyarapíthatná városunkat és a napjainkban újra éledezni kezdő „ürgegyi borkultúránk” egyik gyöngyszeme lehetne.

Mivel a pincével kapcsolatban eddig semmilyen közvetlen dokumentum, adat nem került elő, tényleges története csak további kutatások során deríthető ki. Az eddigi helyszíni bejárások, vizsgálatok alapján készítettem egy fantáziarajzot az általam elképzelt eredeti épületről, melynek rekonstrukciójához nagy segítséget nyújtana azok véleménye, akik még látták azt romba dőlése előtt. Ezért kérek minden olvasót, akinek bármilyen emléke, információja, írásos anyaga, képe,

fényképe van az építménnyel kapcsolatban, juttassa el, vagy a szerkesztőségbe, vagy személyesen hozzám.

Balassa János***

*A felmérések során jelentős segítséget nyújtott számomra Kéthelyi Nagy Sándor földmérő és Osgyáni Vilmos kőrestaurátor barátom.

**Portikusz: Épületek főhomlokzatához kapcsolódó, a legtöbbször timpanonnal zárt, nyitott, oszlopos előcsarnok.

***Balassa János 2051 Biatorbágy, Arany J. u. 13/b. tel.: 06 23 441674, Email: balassa.janos1@gmail.com

KÉPALÁÍRÁSOK

1. ábra: A pincebejárat és a lépcső részlete archív fotón (Horváth Imre, 1990 körül)
2. ábra: A „Hild-pince” mai látványa (Balassa János)
3. ábra: Fantáziarajz az eredeti pincéről (Balassa János)